

Міністерство освіти і науки України
Західноукраїнський національний університет

Зарудна Н. Я., Кундеус О. М., Яковець Т. А.

**ОБЛІК І ОПОДАТКУВАННЯ
ГОСПОДАРСЬКИХ ПРОЦЕСІВ
ПІДПРИЄМСТВА**

Навчальний посібник

Тернопіль – 2024

УДК 658.1:657(075)

Рекомендовано до друку
Вченою радою Західноукраїнського національного університету
(протокол № 3 від 25.10.2023 р.)

Облік і оподаткування господарських процесів підприємства: навчальний посібник / Н. Я. Зарудна, О. М. Кундеус, Т. А. Яковець. – Тернопіль : КРОК, 2024. – 430 с.

Колектив авторів:

Зарудна Н. Я. к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і оподаткування Західноукраїнського національного університету.

Кундеус О. М. к.е.н., доцент, доцент кафедри бухгалтерського обліку та аудиту Тернопільського національного технічного університету ім. І.Пулюя.

Яковець Т. А. к.е.н., доцент, доцент кафедри фундаментальних та спеціальних дисциплін ЧННІПБ.

Рецензенти:

Наталія СТРУК – доктор економічних наук, професор, професор кафедри обліку і аудиту Львівського національного університету імені Івана Франка;

Олег СКАСКО – доктор економічних наук, професор, професор кафедри обліку та аналізу Національного університету «Львівська політехніка»;

Катерина МЕЛЬНИК – доктор економічних наук, професор, професор кафедри обліку і оподаткування Волинського національного університету імені Лесі Українки.

У навчальному посібнику розглядаються питання обліку та оподаткування господарських процесів підприємства. Досліджено особливості обліку процесу створення, реорганізації, ліквідації та банкрутства підприємства, узагальнено інформацію про процеси постачання, виробництва та збуту. Здійснено аналіз чинних законодавчих норм регулювання обліку на макро- та мікрорівнях з виявленням позитивних та негативних тенденцій. Обґрунтовано роль фінансової, податкової та управлінської звітності в контексті відповідності запитам користувачів. Теоретичний матеріал ґрунтується на чітких нормах законодавства та підтверджений рисунками, таблицями, практичними прикладами із цифровими розрахунками.

Посібник рекомендований для студентів, що навчаються за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування» галузі знань 07 «Управління та адміністрування».

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	7
РОЗДІЛ 1. ОСОБЛИВОСТІ ВЕДЕННЯ ОБЛІКУ ЗА ГОСПОДАРСЬКИМИ ПРОЦЕСАМИ: ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНІВ	9
1. Поняття сутності процесів підприємства	9
2. Базові підходи до циклічності розвитку підприємства	12
3. Види господарських процесів та їх класифікація	16
<i>Питання для самоконтролю</i>	20
<i>Завдання для самостійної роботи</i>	20
<i>Тести для поточного контролю знань</i>	20
РОЗДІЛ 2. ПЕРЕДУМОВИ ОБЛІКУ ТА ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ	23
1. Сутність поняття та характеристика правового забезпечення функціонування системи обліку та оподаткування в Україні.	23
2. Підприємницька діяльність в Україні як об'єкт державного регулювання: механізм становлення прав та обов'язків.	28
3. Склад та зміст внутрішніх розпорядчих документів та регламентів, що регулюють побудову бухгалтерського обліку підприємства	41
4. Регламентація фінансової, управлінської та податкової звітності.	60
5. Податковий аспект використання облікової інформації: відповідність інтересам та запитам користувачів.	72
<i>Питання для самоконтролю</i>	78
<i>Завдання для самостійної роботи</i>	79
<i>Тести для поточного контролю знань</i>	80
РОЗДІЛ 3. ВІДОБРАЖЕННЯ В ОБЛІКУ ОПЕРАЦІЙ ЗІ СТВОРЕННЯ ТА ПЕРВИННОЇ РЕЄСТРАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА	82
1. Сутність поняття та характеристика правового забезпечення функціонування системи обліку та оподаткування в Україні.	82
2. Підприємницька діяльність в Україні як об'єкт державного регулювання: механізм становлення прав та обов'язків.	88
3. Склад та зміст внутрішніх розпорядчих документів та регламентів, що регулюють побудову бухгалтерського обліку підприємства	99
4. Регламентація фінансової, управлінської та податкової звітності.	117
<i>Питання для самоконтролю</i>	126
<i>Завдання для самостійної роботи</i>	126
<i>Тести для поточного контролю знань</i>	128

РОЗДІЛ 4. ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ ПРОЦЕСУ ПОСТАЧАННЯ	130
1. Документальне оформлення операцій процесу постачання.	130
2. Особливості оподаткування операцій з постачання необоротних активів у залежності від участі в оподатковуваних операціях.	133
3. Надходження оборотних активів на підприємство.	137
4. Відображення в обліку надходження активів у залежності від їх участі у оподатковуваних операціях.	139
<i>Питання для самоконтролю</i>	141
<i>Завдання для самостійної роботи</i>	141
<i>Тести для поточного контролю знань</i>	144
РОЗДІЛ 5. ПРОЦЕС ОСНОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА: ОБЛІК ТА ОПОДАТКУВАННЯ	148
1. Характеристика та організація виробничого процесу для цілей обліку і оподаткування	148
2. Формування собівартості випущеної готової продукції	156
3. Аналіз відхилень фактичної собівартості від нормативної (планової)	167
4. Собівартість робіт та послуг: особливості формування та відображення в обліку	173
<i>Питання для самоконтролю</i>	185
<i>Завдання для самостійної роботи</i>	186
<i>Тести для поточного контролю знань</i>	187
РОЗДІЛ 6. ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ТА ОПОДАТКУВАННЯ ПРОЦЕСУ РЕАЛІЗАЦІЇ	189
1. Процедура визначення собівартості реалізованої продукції	189
2. Співпраця із покупцями: договірні відносини	194
3. Облік розрахункових операцій із вітчизняними та зарубіжними покупцями	202
4. Визначення фінансового результату процесу збуту	220
<i>Питання для самоконтролю</i>	226
<i>Завдання для самостійної роботи</i>	226
<i>Тести для поточного контролю знань</i>	227

РОЗДІЛ 7. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ, ОБЛІК ТА ОПОДАТКУВАННЯ ОПЕРАЦІЙ З РЕОРГАНІЗАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА	229
1. Поняття «реорганізації підприємства» як одного із напрямків реструктуризації згідно діючого чинного законодавства	229
2. Порядок та передумови об'єднання підприємств	236
2.1. Злиття: поняття, пропорції обліку старих часток на нові, захист інтересів кредиторів	238
2.2. Приєднання: поняття, особливості, порядок внесення змін до установчих документів основного підприємства	244
2.3. Поглинання: поняття в Україні та за кордоном, особливості, причини здійснення та методи захисту	247
3. Порядок та передумови поділення підприємств	251
3.1. Поділ: поняття, порядок створення комісії з перетворення, відносини з контролюючими органами, документальне оформлення	253
3.2. Виділ: поняття, створення ліквідаційної комісії, інвентаризація та оцінка майна, порядок розрахунків з кредиторами	257
4. Перетворення підприємств: поняття, порядок прийняття рішення про перетворення, призупинення обігу акцій, реєстрація правонаступника	262
5. Бухгалтерський облік у підприємствах при їх реорганізації.	268
6. Особливості оподаткування операцій з реорганізації у підприємствах- правонаступниках	282
<i>Питання для самоконтролю</i>	289
<i>Завдання для самостійної роботи</i>	289
<i>Тести для поточного контролю знань</i>	293
РОЗДІЛ 8. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ОБЛІК ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ПРИ ЙОГО ЛІКВІДАЦІЇ	295
1. Оформлення добровільного припинення діяльності підприємства	295
2. Примусова ліквідація підприємницької діяльності	302
3. Призупинення діяльності філії або її ліквідація	308
4. Умови та порядок припинення діяльності фізичної особи-підприємця	312
5. Особливості ведення обліку та формування фінансової звітності на стадії ліквідації підприємницької діяльності	315
6. Формування податкової звітності у підприємств, що проходять процедуру ліквідації	330
<i>Питання для самоконтролю</i>	333
<i>Завдання для самостійної роботи</i>	333
<i>Тести для поточного контролю знань</i>	336

РОЗДІЛ 9. ОБЛІК ТА ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ ПРИ ВИЗНАНІ БАНКРУТОМ	338
1. Поняття неплатоспроможності та банкрутства підприємства та шляхи виходу із кризових ситуацій	338
2. Поняття ліквідаційної процедури при визнанні підприємства банкрутом	361
3. Порядок ведення обліку у підприємства-банкрута та формування ліквідаційних балансів	371
4. Аналітична оцінка ймовірності банкрутства підприємства	378
5. Оподаткування діяльності підприємства під час провадження процедури банкрутства	386
<i>Питання для самоконтролю</i>	390
<i>Завдання для самостійної роботи</i>	390
<i>Тести для поточного контролю знань</i>	393
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	398

ПЕРЕДМОВА

У сучасних умовах господарювання система бухгалтерського обліку є цілісною системою знань – наука, теорія та практика, яка виконує одну із центральних функцій управління економікою не тільки в межах підприємства, але й у суспільстві в цілому. Тому, важливого значення набуває вивчення теоретичних основ і принципів правового забезпечення бухгалтерського обліку та оподаткування господарських процесів, знання яких є невід’ємною умовою для чіткого розуміння питань практики його ведення. Зважаючи на це, для підготовки здобувачів освіти першого (бакалаврського) рівня здійснюється викладання дисципліни «Облік і оподаткування господарських процесів підприємства». Це зумовлено тим, що для досягнення максимальної ефективності бізнесу важливо побудувати систему господарських процесів, яка використовуватиметься для створення, відстеження, аналізу та оптимізації всіх аспектів діяльності підприємства. Це включає в себе не лише фінансовий облік, а й визначення, документування, моделювання, впровадження та аналіз процесів компанії. При цьому дотримуючись єдиних правил здійснення обліку та його розвитку, захисту інтересів користувачів на основі нормативного регулювання бухгалтерського обліку.

Навчальний посібник «Облік і оподаткування господарських процесів підприємства» підготовлено відповідно до начального плану та робочої програми однойменної дисципліни для підготовки здобувачів освіти першого(бакалаврського) рівня освіти, що навчаються за спеціальністю 071 «Облік і оподаткування» галузі знань 07 «Управління та адміністрування». Основним завданням вивчення даної дисципліни є набуття студентами теоретичних знань, практичних навиків та вмінь щодо ведення обліку підприємницької діяльності за господарськими процесами підприємства відповідно до норм чинного законодавства.

Теоретичний матеріал ґрунтується на чітких нормах законодавства та підтверджений рисунками, таблицями, практичними прикладами із цифровими розрахунками. У посібнику робиться наголос на визначенні основних процесів, які відбуваються в компанії, які повинні бути належним чином документовані. Після їх впровадження в роботу компанії необхідно здійснювати постійний аналіз процесів, що дозволяє виявляти слабкі місця, ризики та можливості для їх оптимізації та покращення. На основі цього аналізу підприємство зможе удосконалювати та оптимізувати свої процеси для підвищення ефективності, зниження витрат та покращення якості своєї продукції або послуг. У подальшому ефективно управління цими процесами стає важливою складовою успішного управління компанією в цілому, оскільки воно дозволяє забезпечити оптимальну роботу всіх підрозділів та максимізувати загальну продуктивність організації.

Усі матеріали систематизовано у дев’ять розділів. Перший присвячено дослідженню сутності поняття «господарський процес». Другий розділ містить характеристику передумов обліку і правового регулювання підприємницької діяльності. У третьому розділі визначені особливості обліку при реєстрації

підприємства з урахуванням впливу організаційно-правових форм організації підприємства. У четвертому-шостому розділах систематизовано інформацію про процеси постачання, виробництва та збуту. У сьомому розділі описано порядок реорганізації підприємств, ведення обліку та оподаткування при цьому, опираючись на норми чинного законодавства. Восьмий розділ включає питання ведення обліку під час ліквідації підприємств з різних, передбачених законодавством, причин. У дев'ятому розділі охарактеризовано поняття неплатоспроможності та банкрутства підприємства, їх передумови, порядок ведення обліку та методи оцінки ймовірності банкрутства на основі облікової інформації. У цілому навчальний посібник дозволить зорієнтувати читача на дослідження та аналіз діючого законодавства з окремих питань ведення обліку на етапах життєдіяльності підприємств за господарськими процесами, адже містить посилання на нормативні акти з їх позитивними моментами та недоліками.